

Editörden

ARŞİV DÜNYASI

Cilt: - Sayı:8 (2)
2020/Kış

EDİTÖRDEN

Hayatı geri alsak ve 2019'un Aralık ayında tekrar başlatsak sanırım çoğumuzun itirazı olmaz. Eve kapanmaların, okulların çok uzun bir zaman uzaktan eğitim vermesinin, sınırlı sosyal yaşamın zorlamadığı birey sayısı sınırlıdır diye tahmin ediyorum. Özellikle üniversite sınavını kazanmış, başka bir şehre gitmek için sabırsızlanan ya da kendi yaşadığı şehirde ayaklarının üzerinde durmayı, belki biraz daha özgürleşmeyi bekleyen yeni reşit bir genç için bütün bu hayallerinin bir anda, sonunun ne zaman geleceği belirsiz bir süre için askıya alınmasının tatsız, çok tatsız olduğunu düşünüyorum.

Geliştirilen aşılarda birlikte tünelin sonunda ışık göründü desek de aşı tedirginliği, korkusu bunların da ötesinde karşıtlığı ile aşı olmaya daha aşı çıkmadan istekli bireylerin olduğu toplumumuzda yine fikir ayrılıkları, çatışmalar yaşanmaya başladı. Hatta komplo teorileri de ürettik. Çiplerle takip edileceğimiz, hareketlerimizin izleneceği, düşüncelerimizin okunacağı gibi uç düşünceleri bile var bazılarımızın. Biz, bugün aşının gereksizliğini, gerekliliğini, özgür bırakılması veya mutlaka uygulanması gerektiğini tartışuralım; salgın bir hastalık dünyada ilk defa günümüzde görülmedi. Veba, kolera, İspanyol Gribi, çiçek, verem gibi şimdi bir çırpıda sayabileceğim; kısa bir araştırmayla bu saydıklarımın birkaç katını daha yazabileceğim onlarca salgın hastalık atlattı insanlık.

Çok uzağa veya geçmişe gitmeden; bir salgın hastalık sürecinde kendi coğrafyamızda neler yaşandığına, geçmişte bu gibi durumlarda neler yapıldığına, hangi önlemler ve kısıtlamalar uygulandığına bir göz atalım istiyorum. Burada amacım “Biz ilk değiliz, bizden öncekiler de aşı oldu ve iyi ki oldu da biz bugüne kadar gelebildik” demek aslında.

Çiçek hastalığı dünyada 6. yüzyılda kendini ilk defa Çin ve Mısır'da göstermiş, 20. yüzyıla kadar da önlenmeye çalışılmış ve mücadele edilmiş bir salgın hastalıktı. Yukarıda da bahsettiğim gibi Çin kadar uzağa ve 6. yüzyıl kadar da geriye gitmeden, Osmanlı topraklarında 18-20. yüzyıllar arasında salgın bir hastalık olarak kendini gösteren Çiçek hastalığı için alınan tedbirlerden biraz bahsetmek niyetim. Ama belki son söylenecek şeyi ilk başka söylemekte de fayda var: Çiçek aşısı yaptırmak Osmanlı Devleti'nde mecburiydi. Aşı yaptırılmasının zorunluluğu ve hastalığın ilerlememesi için alınacak önlemler aşı nizamnameleriyle de kanunlaştırılmıştı (Eroğlu ve diğerleri, 2014, s.196). Osmanlı Devleti aşı işini sıkı tutuyor, örneğin ülke içinde aşısız insanların bir yerden bir yere gitmesini engellemek için aşı şahadetnamesini şart koşuyordu. Bu zorunluluk Dahiliye Nezareti'nin Mektubî kaleminden çıkan yazıda şu kelimelerle ifade edilmişti: “18 Mart 1325 tarihli tahrirata zeyldir: Telkih-i cüderinin Memalik-i Şahanece taht-ı mecburiyete alınması zımında icraen ba irade-i seniyye-i Hazret-i Padişahi mevki-i tatbika konulan aşı nizamnamesi mucebince mürur tezkiresi almak için müracaat edecek kimselerden aşı şahadetnamesi alınması lazım gelip...” (BOA.DH.HMŞ.11-4). Bu metni Osmanlıcaya aşına olmayanlar için açıklamak isterim: Osmanlı topraklarında seyahat etmek isteyen yerli ve yabancı herkes seyahat için mürur tezkiresi denilen bir izin belgesi almak mecburiyetindeydi (Kütükoğlu, 2006, s.61). 18 Mart 1325 [31 Mart 1909] tarihinden itibaren de Osmanlı toprakları içerisinde bir yerden bir yere gitmek için mürur tezkirenizin olması yetmiyor, üstüne bir de bugünün aşı kartı yerine o günün aşı şahadetnamesini edinmeniz gerekiyordu.

Aşı olmak mecburdu, evet, üstelik aşı olmayanlara “Aşılansız imtina edenlerden ceza-yı nakdi ahzı” başlıklı belgeden de anlaşılacağı üzere para cezası uygulanıyordu (BOA.DH.HMŞ.11-10).

Üstelik sadece yetişkinlerin değil çocukların, bebeklerin de aşılınması zorunlu idi. 1880 yılında, çocuklarını aşılatmayanlara cezai işlem uygulanacağı resmen ilân edilmişti. Aşıcı geldiğinde çocuklarına aşı yaptırtmayan ailelere yüz elli kuruşluk nakdi para cezası uygulaması 1894 tarihli aşı nizamnamesinde belirtilmişti. Bu ceza 1903 tarihli nizamnamede birinci defa olursa bir, tekrarlanırsa iki mecrediye altını ile tecziyesi şeklini almıştı (Eroğlu ve diğerleri, 2014, s.204-205). Üst üste çıkan Çiçek Aşısı Nizamnamelerinde belirtildiği üzere, aşı şahadetnamesi olmayan çocuklar okullara kabul edilmemeye başlandı. Yayınlanan İkinci Çiçek Aşısı Nizamnamesi, yeni doğan bebekleri altı ay içinde aşılatma mecburiyeti getirdi. Bunu izleyen nizamname, görevlerini ihmal eden hekimlere ve aşı memurlarına da para cezası öngörmüştü (Yıldırım, 2018, s.28).

Hastalığın bitmesi için yalnızca Osmanlı Devleti'nde değil, tüm dünyada benzer aşı çalışmaları yapıldı ve önlemler alındı. 1966'da Dünya Sağlık Örgünü'nün (DSÖ) başlattığı kampanyayla tüm Dünya ülkelerinde çiçek aşısı yapıldı. Kampanya sonucu hastalık görünmez oldu ve çiçek aşısı zorunlu aşı programından çıkarıldı. 8 Mayıs 1980'de DSÖ, Cenevre'deki merkezinde çiçek hastalığına neden olan variola türü virüse karşı geliştirilen aşı sayesinde hastalığın artık tarih kitaplarında yer alacağını açıklaması, insanlık tarihinin korkulu rüyası olan hastalıklardan birini daha ortadan kalktığını müjdeledi (Çiçek hastalığının, 2020).

Günümüz salgın koşullarında, gençler ve çocukların aşılınmaması durumunda cezai bir işlemin uygulanmıyor. Aşı olmayı tercih etmeyen öğrenci haftanın belirli günlerinde yaptıracağı testlerle okuluna devam edebiliyor. Peki bu, hastalığın bitmesi için yeterli bir önlem mi? Diğer önlemler okulların açık kalması için yeterli mi? Bu soruları Bilim Kurulu'na bırakıp, ben yalnızca "aşı korur" diyebiliyorum. Geçmişten de ders çıkarırsak yapmamız gereken çok açık aslında...

Arşiv Dünyası Dergisi'nin bu sayısında altı hakemli makale, bir editöre mektup, bir inceleme yazısıyla iki kitap tanıtımı bulunmaktadır. Yayın sürecimizde emeği geçen başka hakemlik görevini kabul eden akademisyen ve meslek büyüklerimiz olmak üzere, editör kurulumuza, yayınlarıyla destek veren tüm yazarlarımıza teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

BOA DH.MUI Dosya No: 11, Gömlek No: 04

Çiçek hastalığının yok edilmesinin kırkıncı yıl dönümünde dünya Covid-19 salgınıyla mücadele veriyor. (2020, 16 Mayıs). Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2020/05/08/cicek-hastal-g-n-n-yok-edilisinin-k-rk-nc-y-l-donumunde-dunya-covid-19-salg-n-yla-mucadele>

Eroğlu H., Dinç G. ve Şimşek F. (2014). Osmanlı İmparatorluğunda Telkîh-i Cüderî (Çiçek Aşısı). Milli Folklor, 101, 190-208.

Kütükoğlu M. (2006). Mürur Tezkiresi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32, 61. Erişim adresi: <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/32/C32010394.pdf>

Yıldırım, N. (2018). II. Abdülhamid'in Saltanat Yıllarında Tıp, Sağlık ve Sosyal Yardım. Bezmiâlem Aktüel, 21, 28. Erişim adresi: <https://bezmialem.edu.tr/aktuel/aktuel-21/files/assets/basic-html/page28.html>

Dr. Öğr. Üyesi Elif YILMAZ ŞENTÜRK
(Editör Yardımcısı)

Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
elif.yilmaz@marmara.edu.tr

 <https://0000-0002-1499-9535>